

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 726:27-523.42:271.2(497.4Ljubljana)

Prejeto: 5. 2. 2009

Ignacij Voje

dr. zgodovinskih znanosti, red. prof. v pok., zasl. prof. Univerze v Ljubljani, Pražakova 14, SI-1000 Ljubljana

Gradnja pravoslavne cerkve sv. Cirila in Metoda v Ljubljani

IZVLEČEK

Po letu 1918 po nastanku države SHS oz. Jugoslavije so se zaradi naraščanja števila pravoslavnih vernikov v Ljubljani kazale potrebe po stalnem bogoslužnem prostoru. Leta 1929 je ljubljanski občinski svet podaril parcelo za Trubarjev spomenikom ob vhodu v park Tivoli. Iz ohranjenega arhivskega gradiva lahko sledimo vsem fazam gradnje srbske pravoslavne cerkve v Ljubljani od leta 1931 do leta 1937, ko je bila predana v uporabo. Akcija za gradnjo župnišča se je začela tik pred drugo svetovno vojno. Kulturno-pastoralni pravoslavni center pa se je začel graditi šele leta 2008. Navedeni so tudi podatki o opremljanju cerkve.

KLJUČNE BESEDE

pravoslavna cerkev, eparhija-škofija, parohija-župnija, gradnja, ljubljanska mestna uprava, darilna listina, temeljni kamen, ikonostas, kulturno-pastoralni center

ABSTRACT

THE CONSTRUCTION OF THE ORTHODOX CHURCH OF ST CIRIL AND METOD IN LJUBLJANA

After the year 1918 after the formation of the state of SHS or Yugoslavia, the need for a permanent worship space arose in Ljubljana due to the increasing number of orthodox believers. In 1929, the Ljubljana municipal council donated a building plot behind Trubar's monument at the entrance into the Tivoli Park. From the preserved archival material we can follow all phases of the erecting of the Serbian Orthodox church in Ljubljana from the year 1931 to the year 1937 when it was given into use. The activity for the building of a rectory began on the eve of World War II. The erecting of the cultural-pastoral Orthodox centre began as late as in the year 2008. Also stated are data on furnishing of the church.

KEY WORDS

Orthodox Church, eparchy-diocese, parish-parish, building, Ljubljana municipal administration, deed of donation, foundation stone, iconostasis, cultural-pastoral centre

Pravoslavna cerkev sv. Cirila in Metoda v Ljubljani predstavlja primer tradicionalne arhaične arhitekture. Čeprav je bila zgrajena v tridesetih letih dvajsetega stoletja, je lep celosten spomenik srbsko-bizantinske srednjeveške tradicije. Zgrajena je bila sredi Ljubljane ob vhodu v park Tivoli. Predstavlja zanimiv kulturni spomenik, vreden ogleda, vendar pa ne najdemo njenega opisa ali opozorila v nobenem turističnem vodniku ali prospektu Ljubljane. V kratki razpravi želim opozoriti na potek gradnje na podlagi gradiva v Zgodovinskem arhivu Ljubljana in Arhivu Republike Slovenije. Iz gradiva je razvidno, da so takratne oblasti pokazale veliko razumevanja in posluha za zadovoljitev potreb Srbske pravoslavne cerkvene občine (SPO) v Ljubljani.

Na podlagi nepopolnih podatkov lahko ugotovimo, da se je do konca prve svetovne vojne pravoslavno bogoslužje, razen v Bojancih,¹ v Sloveniji in še posebej v Ljubljani, opravljalo samo občasno. Po letu 1918, po nastanku države SHS oziroma Jugoslavije, pa so se razmere spremenile. Ker pa ni bilo bogoslužnih prostorov, so obrede opravljali v privatnih domovih. Vojaški kurat Slaven Obradović je leta 1919 v krstni knjigi zapisal opombo, da je obrede opravljal v svoji pisarni v vojašnici ali pa v privatnih hišah. Šele leta 1920 je bila v Belgijski vojašnici (danes domuje tam Etnografski muzej) ustanovljena vojaška kapela. Do tega časa so občasno dobili v uporabo evangeličansko cerkev v Ljubljani. Pojavil pa se je tudi predlog, da bi nedokončano cerkev sv. Jožefa, ki so jo uporabljali za skladišče, prepustili pravoslavnim za njihove potrebe. Vojaška kapela je služila vsem duhovnim potrebam pravoslavnih vernikov, predvsem vojaškim osebam (oficirji, vojaki, ki so služili vojaški rok v Ljubljani) vse do leta 1936, ko je bila predana uporabi novo zgrajena cerkev sv. Cirila in Metoda. Do takrat je morala SPO premagati veliko zaprek in rešiti veliko težav.²

Dne 27. februarja 1921 je bila ustanovljena ljubljanska parohija (župnija), ki je 25. oktobra prejela tudi zakonsko in pravno podlago. Spadala je pod jurisdikcijo Zgornjekarlovške eparhijske (škofijske) oblasti. S tem se je pravoslavna cerkev tudi organizacijsko oblikovala. Po sprejetju ustave Srbske pravoslavne cerkve leta 1931 pa so ljubljanska in kasneje ustanovljene celjska (1925) in mariborska

(1928) parohija prešle pod jurisdikcijo zagrebškega metropolita, kakor je še danes.³

Novoustanovljena SPO v Ljubljani je v slovenski družbi uživala precejšnje razumevanje in odprtost. Ker SPO ni imela primerne bogoslužnega prostora, je bilo njeno delovanje precej omejeno. Prvi javni poziv za gradnjo cerkve je izdala SPO že leta 1921. Drugi poziv je bil izdan leta 1929 po vsebini enak prvemu, le z eno razliko. Po prvotnem predlogu naj bi bila cerkev posvečena sv. očetu Nikolaju, v drugem pozivu pa je navedeno, da bo cerkev posvečena slovanskima apostoloma sv. Cirilu in Metodu.

Ljubljanska mestna uprava je o gradnji pravoslavne cerkve v Ljubljani razpravljala leta 1929. Iz zapisnikov je razvidno, da so na III. redni seji občinske uprave 22. aprila 1929 odobrili podporo SPO v višini 80.000 dinarjev.⁴ Glede prostora, kjer naj bi zgradili novo pravoslavno cerkev, pa so v mestni upravi razpravljali na IV. redni seji 14. maja 1929.⁵ V poročilu gradbenega odbora je navedeno, da je tukajšnja pravoslavna cerkvena občina že večkrat razpravljala o gradnji. Po Ljubljani je iskala primeren prostor. Obrnila se je na oblastno skupščino, da ji prepusti zemljišče, ki leži na križišču Bleiweisove ceste (današnje Prešernove ceste) in Lattermanovega drevoreda, na katerem stojijo provizorne barake opernega gledališča. Zanimala se je tudi za bivši svet deželnega dvorca v Gosposki ulici. Prosila je tudi mestno skupščino, da ji najde potreben svet za gradnjo cerkve. Omenjale so se parcele v parku nasproti Narodnega doma, na vogalu Rimske in Bleiweisove ceste itd. SPO je omenjala določene želje, da naj bi bil svet določen za gradnjo kolikor mogoče v centru mesta, oziroma nekako v sredini med obema pehotnima vojašnicama, da bodo imeli oficirji, kakor tudi moštvo cerkev v bližini. Omenjena je bila tudi zahteva, da mora cerkev stati na kolikor mogoče odprtem prostoru, tj. ob širokih cestah, da se pri cerkvenih svečanostih lahko priredi vojaška parada. Oltar cerkve naj bi bil postavljen proti vzhodu. Pri iskanju primerne prostora je gradbeni odsek pritegnil tudi prof. Jožeta Plečnika. Zelo primerna parcela naj bi bila na vogalu Vrhovčeve in Vidovdanske ceste, vendar bi bili stroški za pridobitev tega sveta preveliki. Gradbeni odsek, ki je na dveh sejah temeljito preučeval to zadevo, je prišel do zaključka, da bi bil za zgraditev pravoslavne cerkve najbolj primeren svet v Trubarjevem parku. Nedotaknjen bi ostal Trubarjev spomenik in 180 m parka. Temu mnenju se je pridružil tudi Plečnik. Gradbeni odsek je predlagal, da se SPO brezplačno odstopi svet v Trubarjevem parku v dolžini 50 do 60 m ob Bleiweisovi cesti za zgradbo pravoslavne cerk-

¹ V Beli krajini, eni najbolj opustošenih slovenskih dežel v času turških vpadov, se je naselilo precejšnje število prebeglih uskokov-Srbov. Kljub hitri asimilaciji s preostalim slovenskim prebivalstvom se je do danes ohranila majhna oaza Srbov v nekaterih vaseh na podnožju planine Bukovje v okljuku reke Kolpe. V teh vaseh živi še okrog 400 Srbov pravoslavne vere. Danes so srbske vasi Bojanci, kjer stoji pravoslavna cerkev sv. Jurija, Marindol, Miličselo in Panoviči (Voje, *Slovenci pod pritiskom turškega nasilja*, str. 132).

² Letopis SPCO, str. 16.

³ Prav tam, str. 19.

⁴ ZAL, LJU 488, COD III/84, str. 93.

⁵ Prav tam, str. 522–528.

Pravoslavna cerkev sv. Cirila in Metoda v Ljubljani (foto: Ignacij Voje).

ve s pripadajočim župniščem (parohatom). Auerspergov svet "Knežji dvorec" naj mestna občina odkupi, bodisi s posredovanjem SPO, ki ima z lastnikom že sklenjeno pogodbo,⁶ ali pa od lastnika samega, če bo ta ponudba ugodnejša.

Sledila je daljša debata, ki jo povzemam:

Podžupan ing. Dušan Serneč je priporočil, da občina odkupi Auerspergov svet.

Župan dr. Dinko Puc je menil, da bo SPO zgradila svojo cerkev v bizantinskem slogu in je za ta namen zelo težko dobiti primeren prostor, ki bi odgovarjal vsem pogojem.

Občinski odbornik Ivan Hribar je pripomnil, da ni proti temu, da bi se svet pravoslavni občini ne odstopil, vendar misli, da bi bil za zgraditev cerkve bolj primeren kak drug prostor. Po njegovem mnenju bi bil prikladnejši nezazidan svet med Trdinovo ulico in Mühleinovim posestvom ob Dunajski cesti. Tam naj bi prišla pravoslavna cerkev veliko bolj do veljave. Vprašanje je, če bi lahko to parcelo dobili in po kakšni ceni. Priporočil je, da bi z odločitvijo še nekaj časa počakali.

Občinski odbornik Miroslav Urbas je soglašal s tem, da je prostor v Trubarjevem parku za pravoslavno cerkev neprimeren. Ve za nek drug prostor, ki ga pa ne more odkriti, ker bi to prav gotovo vplivalo na ceno. Predlagal je, da se ta točka umakne z dnevnega reda.

Župan Puc je povzel, da so navedeni spremeni-nejvalni predlogi enotni v tem smislu, da se pravoslavni cerkveni občini preskrbi ali kupi zemljišče, da pa se zadeva odloži z dnevnega reda zaradi temeljitejše študije. Presoja glede prostora naj se odloži najkasneje do konca junija.

Podžupan Serneč je menil, da je rešitev te zadeva nujna, ker pravoslavna cerkvena občina prosi za primeren prostor že več kot eno leto. Omenja, da je v Ljubljani že več kot tisoč pravoslavnih vernikov, ki so brez cerkve. Navedel je, da so v Srbiji razmere v tem pogledu drugačne. V Beogradu, Kragujevcu in drugih krajih dajejo občine rimokatoličanom svet za zgraditev cerkva takoj in brezplačno. Pridružuje se predlogu referenta.

Občinski odbornik dr. Oton Fettich je poudaril, da se s to zadevo ne sme dolgo odlašati, ker je šte-

⁶ Z dne 26. novembra 1928 je ohranjen ekspozit o stavbišču, izbranim za zgradbo srbsko-pravoslavne cerkve v Ljubljani. V njem je zapisano: *Za nameravano zgradbo srbsko-pravoslavne cerkve v Ljubljani je srbsko-pravoslavna občina v Ljubljani izbrala stavbišče tzv. Knežji dvorec. To stavbišče ima v glavnem obliki nepravilnega četverokotnika v izmeri ca. 3572 m² in meji na tri ulice, tj. na Vegovo, Knežjo in Gosposko ulico. Ker leži skoraj v sredini mesta in ker je udobno dostopno s Kongresnega trga po široki Vegovi ulici, je po svoji legi in velikosti za zgradbo cerkve pripravno. V slučaju uresničenja zgradbe se oblika in velikost stavbišča spremeni. Doslej veljavni regulacijski načrt ... predvideva razširjenje Gosposke ulice na 11 m, Knežje ulice na 13,5 m in zoženje Vegove ulice na 18 m. Vsled teh sprememb bi se stavbišče povečalo za ca 62 m², tj. na skupno izmero 3642 m². V povojni dobi se je pristopilo k reviziji tega regulacijskega načrta in sicer po predlogu prof. Plečnika ... Dosedanji lastnik stavbišča je knez Auerspergov fidejkomis, kojega uživatelj je nedoletni Adolf Auersperg, njegov varuh Karel Auersperg, katere zastopa dr. F. Lukman, odvetnik v Ljubljani, Gradišče števil. 3. Stavbišče je po ustnem sporočilu dr. Lukmana naprodaj za znesek Din 360.000.- /tristošestdeset tisoč dinarjev/ netto nettissimo. Z ozirom na lego in velikost stavbišča je navedena cena za nakup zemljišča primerna (ZAL, LJU 493, spec. fasc. 19).*

vilo pravoslavnih vernikov veliko in cerkev nujno potrebujejo. Ker je zadeva nujna, je predlagal, da se rešitev tega vprašanja preloži na prihodnjo sejo.

Občinski odbornik Vinko Gregorčič se je pridružil predlogu, da se reši to vprašanje do konca junija.

Poročevalec gradbenega odseka ing. Anton Ditrich je v zaključnem govoru opozoril, da je izbira sveta za cerkev zelo težka, ker mora prostor za cerkev po izjavi pravoslavne cerkvene občine ležati od vzhoda proti zahodu in v središču mesta. Poleg tega mora biti pred cerkvijo večji prostor za vojaške parade, kar je pri zemljišču v Trdinovi ulici nemogoče. Glede parkov je menil, da jih imamo dovolj na razpolago in ne bi bili prav nič prikrajšani, če bi od Trubarjevega parka odstopili 50 x 60 m sveta. Na koncu je še poudaril, da so o tej zadevi razpravljali tudi s prof. Plečnikom, ki se je popolnoma ogrel za ta projekt.

Pri glasovanju je bil predlog gradbenega odseka sprejet z 21 glasovi občinskih odbornikov, proti so bili štirje.

Iz gornje razprave je razvidno, da so med občinskimi odborniki obstajali pomisleki glede prostora, kje naj bi bila zgrajena pravoslavna cerkev v Ljubljani. Kaže, da je k določitvi prostora pomembno vplival arhitekt Jože Plečnik.

O sklepu občinskega sveta je bila SPO obveščena 16. maja, ki je to vest takoj sporočila srbskemu patriarhu Dimitriju Pavloviću. Pismo, ki ga je patriarh poslal srbski pravoslavni občini, ga je ta posredovala občinski upravi. Prebrano je bilo na VI. redni seji 23. julija 1929. Patriarh Dimitrij je v pismu med drugim zapisal sledeče: ... *Dajuci svoj blagoslov za početak akcije oko podizanja srpske pravoslavne crkve u Ljubljani, želimo svaku sreću i napredak u radu. Ovom prilikom izjavljujemo i ljubljanskoj opštinskoj upravi toplo blagodarnost na podarenom zemljištu za podizanje srpske pravoslavne crkve...*⁷

Darilna pogodba ni bila sklenjena takoj, temveč šele leta 1936, ko je bila gradnja cerkve v polnem teku.⁸ Sklenjena je bila med mestno občino ljubljansko in SPO iz Ljubljane. Izdana je bila 31. marca 1936. Za mestno občino jo je podpisal predsednik (župan) dr. Juro Adlešič ter člana mestnega sveta dr. Milan Korun in Avgust Novak, za SPO pa paroh Budmir Đorđević, predsednik SPO Ljubomir

Jurković in blagajnik Rajko Ogrin. Navedel bom prve tri člene, iz katerih je razvidno, da je bil svet za gradnjo cerkve podarjen v več fazah:

I. člen – Ugotovi se, da je mestni svet ljubljanski na podstavi (paragrafa) 81 v zvezi s (paragrafom) 80 občinskega reda na svoji redni javni seji dne 14. maja 1929 po predidčem dogovoru in odobritvi komisarja oblastne samouprave ljubljanske št. 26249 z dne 23. septembra 1929 sklenil, da odstopi in prepusti mestna občina ljubljanska Srbsko pravoslavni cerkveni občini v Ljubljani brezplačno del parcele št. 174/1 – travnik, ki je pripisan vložku k.o. Kapucinsko predmestje in to pod pogojem, da ta svet služi za gradnjo Srbsko pravoslavne cerkve v Ljubljani.

Ta sklep je odobrilo Ministrstvo Financ z razpisom št. 130.646 z dne 12. septembra 1929. Obdarovanka stopi v posest in užitek podarjenega sveta z dnem podpisa te pogodbe in odpravlja od tedaj dalje vse davke, davščine in druga javna bremena, v kolikor ni po zakonu teh bremen oproščena.

II. člen – Svet, ki ga mestna občina ljubljanska v smislu t. I. te pogodbe podari Srbsko pravoslavni cerkveni občini v Ljubljani je bil razmerjen ter označen v prišiti mapni skici z dne 3. avgusta 1934, odnosno 9. septembra 1934 s parc. št. 174/4 travnik in parc. št. 378-stavbišče, ki sta nastali po delitvi parcele 174/1-travnik s ploščino 6755 m².

III. člen – Mestna občina ljubljanska po svojih zakonitih zastopnikih podari in izroči Srbsko pravoslavni cerkveni občini v Ljubljani od svojega zemljišča vložek št. 480 k.o. Kapucinsko predmestje novo nastali parceli št. 174/4 travnik v izmeri 493 m² in to brezplačno v popolno in izključno last in posest ter dovoli odpis in prenos navedenih parcel v nov vložek v k.o. Kapucinsko predmestje in ondi vknjižbo lastninske pravice za Srbsko pravoslavno cerkveno občino v Ljubljani.⁹

V VII. členu zvezo tudi za vrednost darovanega sveta "Radi odmere taks se ceni darovani svet na Din 189.800". Kraljevska banska uprava Dravske banovine je 25. aprila 1936 odobrila darilno listino.

Kmalu po tem, ko je bilo določeno zemljišče za gradnjo pravoslavne cerkve v Ljubljani, je Ministrstvo za gradnje kraljevine Jugoslavije, naročilo izdelavo načrtov za gradnjo cerkve po projektu inšpektorja v ministrstvu arhitekta Momira Korunovića. Momir Korunović (1883–1969) je bil srbski arhitekt, predstavnik monumentalne srbske arhitekture dvajsetih in začetka tridesetih let 20. stoletja. Projektiral je večinoma javne zgradbe v Beogradu (zgradba pošte pri železniški postaji in direkcijo PTT) in Banja Luki (palačo banovine) ter več sokolskih domov v raznih mestih. V teh stavbah je skušal vgraditi dekorativne elemente srbske arhitekture v duhu preživelega romantizma in bil v tem

⁷ ZAL, LJU 488, COD III/84, str. 784–785. *Ob začetku gradnje srpske pravoslavne cerkve v Ljubljani dajemo svoj blagoslov in želimo vsi srečo in napredak pri delu. Ob tej priložnosti se ljubljanski občinski upravi toplo zahvaljujemo za podarjeno zemljišče za gradnjo srpske pravoslavne cerkve.*

⁸ Iz osnutka dopisa gospodarskega urada mestnega načelstva Kraljevi banski upravi Dravske banovine z dne 2. IV. 1936 izvemo, da se je "darilna lista iz raznih razlogov zavlekla do danes..."; ker so medtem agende komisarja oblastne samoupravne oblasti ljubljanske prešle na Kralj. bansko upravo (ZAL, LJU 493, spec. fasc. 19).

⁹ Prav tam.

poskusu osamljen. V načrt ljubljanske pravoslavne cerkve je vnesel elemente srbsko-bizantinske šole (vzor Gračanica in deloma Dečani). Po enajstih letih zbiranja sredstev za gradnjo cerkve je ostajala realna možnost, da se gradnja začne.¹⁰

Pridobitev dovoljenj za gradnjo pa je potekalo kar precej časa, saj so bili postopki dolgotrajni. Vse je potekalo preko Beograda.

Dne 8. decembra 1930 je v odobritev ministru Ministrstva za gradbeništvo poslan elaborat, ki ga je izdelal arhitekturni oddelek tega ministrstva za gradnjo pravoslavne cerkve v Ljubljani. Predračunska vsota je bila predvidena v višini 1.774.434,58 din. Minister naj bi odobril gradnjo na podlagi zakona in uredb s pogojem, da SPO po predhodno zagotovljenem kreditu izvede gradnjo cerkve v mešani režiji s pomočjo treh članov režijskega odbora in pod nadzorstvom tehničnega odseka banske uprave v Ljubljani. Dne 12. decembra 1930 pa je pravosodno ministrstvo iz Beograda sporočilo tehničnemu odseku banske uprave v Ljubljani, da je na podlagi sklepa Ministrstva za gradbeništvo z dne 8. decembra SPO odobreno v Ljubljani zgraditi novo cerkev v mešani režiji in po že prej dogovorjeni predračunski vsoti. Dne 31. decembra je bil imenovan s strani banske uprave v režijski odbor ing. Josip Černivec. Dne 15. januarja 1931 pa je SPO obvestila bansko upravo, da je v režijski odbor imenovalo dva člana, in sicer ing. Ivana Otalaha in Živka Lukića, višjega uradnika v.p.¹¹

Dne 19. marca 1931 je bil v odobritev ministru Ministrstva za gradbeništvo poslan še elaborat za gradnjo župnišča (parohijske kuće). Tehnična in računska revizija sta pregledala elaborat in bila mnenja, da ga lahko odobrijo. Revidirana predračunska vsota za delo v režiji naj bi znašala 525.195,73 din. Pravosodno ministrstvo je 25. marca 1931 obvestilo tehnični oddelek banske uprave, da so po sklepu Ministrstva za gradbeništvo odobreni načrti in predračunska vsota. Dne 24. junija 1932 je SPO naslovila prošnjo na mestno načelstvo, da v regulacijskem načrtu na gradbeni parceli niso označene vrtnarske kulture, ki se nahajajo na parceli. Ker je gradnja cerkve tik pred začetkom, ni možno določiti smeri gradnje in nivelo. Predlagajo, da se ustanovi komisija, ki bi jo sestavljali predstavnik mestnega gradbenega odbora, mestni vrtnar in predsednik režijskega odbora za gradnjo cerkve ing. Josip Otalah. Zadeva je bila rešena pozitivno 28. julija 1931.¹² Dne 30. junija 1931 je SPO sporočila banski upravi nov razširjeni režijski odbor, ki so ga sestavljali: predsednik: ing. Josip Otalah, inšpektor tehničnega oddelka kr. banske uprave v Ljubljani; sekretar: dr.

Stanislav Repe, glavni tajnik Zveze kulturnih društev v Ljubljani; člani: Hinko Brezovšek, namestnik direktorja Prve hrvatske štedionice v Ljubljani; Savo Barl, železniški uradnik v Ljubljani; ing. Josip Černivec, višji tehnični pristav pri banski upravi.¹³

Leta 1932 sta bila v Sloveniji dva pomembna dogodka za pravoslavno cerkev. Dne 19. junija, na prvi binkoštni dan, je bila predana bogoslužju novozgrajena pravoslavna cerkev Celju.¹⁴ Naslednji dan, 20. junija, pa je patriarh srbske pravoslavne cerkve Varnava Rosić ob udeležbi visokih cerkvenih in civilnih dostojanstvenikov blagoslovil temeljni kamen današnje cerkve sv. Cirila in Metoda.¹⁵

Gradnjo cerkve sv. Cirila in Metoda v Ljubljani je prevzelo gradbeno podjetje Ivan Bricelj iz Ljubljane, Slomškova ul. 19. SPO je 23. novembra 1934 obvestila bana dravske banovine dr. Draga Marušiča, da so na cerkvi dokončana vsa zidarska, betonska in krovna dela, zato bi bilo potrebno opraviti kolaudacijo. Prosijo, da bi imenoval ing. Josipa Otalaha, ki bi pri tem strokovno sodeloval.¹⁶ Gradnja se je potem vlekla še do leta 1936. Dne 1. decembra je bila cerkev predana bogoslužju, kljub temu da je bila v notranjosti neopremljena. Iz ohranjene dokumentacije je razvidno, da je imel gradbeni podjetnik Ivan Bricelj kar precej težav z izplačilom za opravljena gradbena dela. Dne 14. oktobra 1936 je poslal Ivan Bricelj pismo SPO za izplačilo III. situacije pri gradnji cerkve (pismo ni ohranjeno, se pa omenja v odgovoru). Predsednik SPO v dopisu z dne 15. oktobra obvešča Briclja, da je s telegramom prosil za dvig vložnih sredstev pri podružnici Državne hipotekarne banke za izplačilo njegovega računa III. situacije gradnje. Ponovno se obrača Bricelj s pismom (pismo ni ohranjeno) na SPO dne 23. oktobra za izplačilo gradbenih del. Dne 24. oktobra mu je predsednik SPO sporočil, da se je takoj povezal z advokatom dr. Milanom Korunom, ter se z njim sporazumel, da se na račun predloženega in odobrenega obračuna III. situacije gradbenih del izplača vsota 19.000 din, ostanek pa takrat, ko bodo prejeli od patrijaršijskega upravnega odbora v Beogradu dovoljenje, da dvignejo denar pri ljubljanski podružnici Hipotekarne banke, kar se bo zgodilo kmalu.

¹³ ARS, AS 73.

¹⁴ Himmelreich, *Pravoslavna cerkev*, str. 3–9. Z zidavo pravoslavne cerkve v Celju so začeli 1. julija 1930. Avtor načrtov za cerkev je bil Momir Korunović, ki se je v času modernizma posvetil projektiranju izključno spomeniških obeležij in sakralnih objektov. Pri realizaciji naročil s strani cerkve oziroma države je za mnoge pravoslavne cerkve po vsej kraljevini uporabljal dva tipa. Prvi je tip kamnite cerkve, drugi pa tip cerkve, za katerega so uporabljali sodobni fasadni material. Zgradba celjske pravoslavne cerkve je sodila v drugi tip, uporabljen pa je bil tudi pri gradnji cerkva v Ljubljani (1936) in Mariboru (1939). Leta 1941 so Nemci takoj po zasedbi Štajerske porušili pravoslavni cerkvi v Celju in Mariboru.

¹⁵ Letopis SPCO, str. 29.

¹⁶ ARS, AS 73.

¹⁰ Kompletni načrti srbske pravoslavne cerkve v Ljubljani so ohranjeni v ARS, AS 73/XV; in v ZAL, LJU 493, spec. fasc. 19.

¹¹ ARS, AS 73.

¹² ZAL, LJU 493, spec. fasc. 19.

Toda 20. januarja 1937 se je Bricelj ponovno pisno obrnil na SPO. V pismu je predložil obračun za opravljena gradbena dela v znesku 267.173.93 din. Prosi, da obračun priznajo in ostanek v znesku 71.277.61 din nakažejo na njegov račun pri Znanstveni banki podružnici v Ljubljani. Ob tej priliki prosi tudi za kolavdacijo. Odgovor od SPO (na pismo z dne 2. marca, ki ni ohranjeno) je dobil 13. marca, da bo končni obračun sprejet in odobren skupaj s kolavdacijo gradbenih del. Ta posel je dan v postopek šele na podlagi Bricljeve prošnje, ki je bila predpisano taksirana šele 27. februarja. Dne 21. junija se je Ivan Bricelj obrnil s pismom direktno na patrijaški upravni odbor v Beogradu, v katerem omenja, da je že jeseni 1936 končal z gradbenimi deli. SPO mu še vedno dolguje 70.000 din. Tukajšnji upravni odbor SPO se izgovarja, da denarja ne mora dobiti od Patrijaršije v Beogradu. Ker denar potrebuje za svoj obrat, postavlja rok do konca navedenega meseca, sicer bo vložil tožbo proti SPO. Dne 27. decembra 1937 je dobil Ivan Bricelj dva dopisa od SPO, v katerem ga obveščajo, da so opravili kolavdacijo zidarskih del, ki je bila opravljena 27. oktobra in opravili likvidacijo njegovega obračuna na dva različna načina. Priznali so vsoto 270.931.81 din za gradbena dela in to brez taks. Po prvem izračunu naj bi ostali dolžni 18.219.40 din, po drugem pa le 10.031.40 din. To vsoto lahko Ivan Bricelj dvigne pri blagajniku Rajku Ogrinu, direktorju Znanstvene banke kraljevine Jugoslavije. Dne 27. decembra je Ivan Bricelj prejel od SPO tudi obvestilo, da je bil končno likvidiran obračun za zaključna zidarska dela, prosijo ga pa, da odstopi od zahteve izplačila obresti, ker se je izplačilo zakasnilo ter plačilo advokatskih stroškov. Za te zahtevke nimajo odobrenega kredita. S tem dopisom je bilo očitno poravnano izplačilo vseh stroškov za gradbena dela.¹⁷

Uporabno dovoljenje je mestno poglavarstvo odobrilo 7. oktobra 1937 in to na podlagi prošnje SPO z dne 30. marca 1937 in stavbno komisjskega ogleda 10. septembra. Ugotovilo je, da zgradba ustreza vsem zahtevam in pogojem gradnje in je projektirana točno po načrtih. Pred tem, 11. septembra, je SPO naslovila prošnjo na mestno glavarstvo, da jo osvobodi plačila občinske gradbene takse in s tem omogoči otvoritev cerkve. Zanimivi so razlogi, ki jih navajajo v dopisu. Sklicujejo se, da je bila cerkev zgrajena s prostovoljnimi prispevki, ki so jih vplačali ljubljanski meščani ne glede na versko prepričanje in s prispevki pobožnih kristjanov iz cele države. To je trajalo 15 let. Ker notranja ureditev zahteva veliko denarnih sredstev, nadaljujejo z zbiranjem prostovoljnih prispevkov.¹⁸ Najprej je bilo treba postaviti ikonostas, ki bi ločil oltar od ladje.

Donacija je prišla s kraljevskega dvora. Kraljica Marija je v spomin na kralja Petra I. naročila izdelavo ikonostasa in delo poverila znani debarski rezbarski šoli. Izdelava ikon, ki naj bi bile vgrajene v ikonostas, pa je bila poverjena akademskemu slikarju Slovincu prof. Mirku Šubicu. Z zanimanjem se je slikar Šubic posvetil temu delu in v starih srbskih samostanih intenzivno študiral srbsko-bizantinski slog takšnih slik. Ikonostas, ki je imenitno rezbarsko delo, še danes krasijo ikone slovenskega slikarja.¹⁹

Šele 1. novembra 1938 je bil imenovan prvi stalni ljubljanski paroh. Na to mesto je bil postavljen protojerej Bogdan Matković. Ž umestitvijo stalnega paroha (župnika) se je ponovno postavilo vprašanje gradnje župnišča, čeprav so bila dovoljenja za gradnjo pridobljena že leta 1932. V župnišču bi bilo tudi stanovanje za paroha. Ker tedaj to ni bilo možno, je mestna občina ljubljanska nakazovala SPO posebna sredstva (predvsem najemnino za duhovnika). Leta 1934, v času gradnje cerkve, je mestna občina poklonila SPO dodatno zemljišče poleg cerkve za gradnjo župnišča, kot je razvidno iz darilne listine. Zaradi pomanjkanja sredstev se je gradnja župnišča odložila na kasnejši čas. Leta 1939 so v

Detajl ikonostasa z ikonami slikarja prof. Mirka Šubica (foto: Ignacij Vojc).

¹⁷ ZAL, LJU 493, spec. fasc. 19.

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ Letopis SPCO, str. 31.

SPO ponovno začeli razmišljati o gradnji župnišča, zbirati so začeli tudi sredstva. Gradnjo je preprečil upravni odbor Srbske pravoslavne cerkve, ker ni odobril prošnje za pridobitev dolgoročnega posojila pri državni Hipotekarni banki. Podobna akcija se je ponovila leta 1941, ko je SPO raznim državnim in civilnim ustanovam, društvom in posameznikom naslovila prošnjo za prispevek, ki bi ga uporabili za gradnjo župnišča in dokončanje notranje ureditve in opreme za cerkev. Razpis je naletel v Sloveniji na velik odziv. Najbolje se je izkazal Franjo Medič, industrijalec iz Ljubljane, ki je nakazal v sklad 15.000 din. Kmalu je bilo prvih sto tisoč dinarjev vloženi v Poštno hranilnico, ko je to akcijo prekinila druga svetovna vojna.²⁰

Po osvoboditvi leta 1945 je pravoslavna cerkvena občina životarila. Ni bilo pogojev, da bi parohi mislili na dokončanje notranje opremljenosti cerkve in na zidavo župnišča. Postavljale so se s strani oblasti mnoge ovire. Šele leta 1983, z nastopom službe paroha Perana Boškovića, so se stvari obrnile na bolje. Začele so se uresničevati zamisli, ki so bile prekinjene leta 1941. Najprej se je paroh Bošković lotil poslikave notranjosti s freskami. To delo je trajalo več kot deset let (1986 do 1998) Slikarsko delo sta opravila po vzoru pravoslavnih cerkva v

Freska sv. Simeona – velikega župana Štefana Nemanje (foto: Ignacij Voje).

²⁰ Prav tam, str. 37–39.

Srbiji slikarja Dragomir Jašović in Niša Mladenović. Upodobljeni so prizori iz stare in nove zaveze, pri čemer sta kot vzor vzela motive iz nekaterih slavnih srbskih samostanskih cerkva. Upoštevala sta tradicijo srbske ikonografije, tako po razporeditvi prizorov kot po izraznosti likov. V zadnjem času je cerkev pridobila še nekaj dodatne opreme, kot je proskinetarij – pult, na katerem je razstavljena osrednja ikona, ki je predmet čaščenja vernikov, in dva prestola, vse izdelano v že omenjeni debarski rezbarski šoli. Še posebej veličasten je polijelej – lestenec, ki visi sredi cerkve.²¹

Šele po skoraj sedemdesetih letih od zgraditve je 23. oktobra 2005 srbsko pravoslavno cerkev sv. Cirila in Metoda v Ljubljani posvetil srbski patriarh Pavel ob asistenci visokih cerkvenih dostojanstvenikov. Relikvije sv. Anastazija, ki jih je patriarh položil v oltar, je iz Vatikana v Ljubljano prinesel kardinal Tomaš Špidlih. Posvetitve sta se udeležila tudi ljubljanski nadškof Alojz Uran in pokojni predsednik republike dr. Janez Drnovšek.²²

Potrpežljivost in zavzetost paroha Perana Boškovića pa bo kmalu kronana še z enim zastavljenim ciljem. V bližnji prihodnosti bo poleg cerkve zgrajen kulturno-pastoralni center, ki bo zadovoljil potrebe pravoslavne cerkve po župnišču, hkrati pa bodo v centru potekale dejavnosti za spodbujanje medkulturnega dialoga, zблиževanja narodov in ver. S slovesnim odkritjem in blagoslovom temeljnega kamna kulturno-pastoralnega središča v nedeljo, 22. junija 2008, še v času predsedovanja Slovenije Evropski skupnosti, je srbska pravoslavna občina v Ljubljani uradno začela gradnjo svojega župniškega doma in kulturnega centra.²³

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 73 – Kraljevska banska uprava Dravske banovine, tehnični oddelek (v posebni mapi so dokumenti o gradnji pravoslavne cerkve v Ljubljani, nepaginirano).

AS 73/XV – Načrti pravoslavne cerkve.

ZAL – Zgodovinski Arhiv Ljubljana

LJU 488 – Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod III, Zapisniki sej mestnega sveta, knjiga 84.

LJU 493 – Mesto Ljubljana, gradbena registratura, spec. fasc. 19 (akti nepaginirani, načrti pravoslavne cerkve).

²¹ Voje, Preko ovir, str. 151. Navedel po pripovedovanju paroha Perana Boškovića (ustni vir).

²² K.H., Sveti Anastazij nas povezuje, str. 9.

²³ J. Pt. Začetek gradnje, str. 3. M. Jesenšek, Petkov pogovor: Peran Bošković, str. 6.

Letopis SPCO u Ljubljani, autor: protojerej Bogdan Matković paroh ljubljanski (fotokopija, brez paginacije. Naknadna paginacija strani. Original hrani SPCO).

LITERATURA

- Himmelreich, Bojan: Pravoslavna cerkev sv. Save v Celju. *V hiši mojega očeta je mnogo bivališč. O porušenih celjskih cerkvah*. Celje : Zgodovinski arhiv, 2003, str. 3–9.
- K.H., Sveti Anastazij nas povezuje. *Družina, slovenski katoliški tednik*, 54, št. 44–45, 30. oktobra 2005, str. 9.
- Pt., J.: Začetek gradnje pravoslavne centra. *Družina, slovenski katoliški tednik*, 57, št. 26, 29. junija 2008, str. 3.
- Voje, Ignacij: Preko ovir. Pravoslavna cerkev v Ljubljani. *Mohorjev koledar 2009*. Celje : Celjska Mohorjeva družba, 2008, str. 148–152.
- Voje, Ignacij: *Slovenci pod pritiskom turškega nasilja*. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1996.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Bau der orthodoxen Kirche der hll. Kyrill und Method in Ljubljana

Die orthodoxe Kirche der hll. Kyrill und Method in Ljubljana am Eingang in den Tivoli-Park ist ein Beispiel der traditionellen archaischen Schule. Obwohl sie in den dreißiger Jahren des zwanzigsten Jahrhunderts errichtet wurde, stellt sie ein schönes Gesamtkunstwerk der mittelalterlichen serbisch-byzantinischen Tradition dar. Die Pläne mit Elementen der serbisch-byzantinischen Schule nach

dem Vorbild der Klöster Gračanica und Dečani wurden vom Architekten Momir Korunović entworfen. Nach der Gründung des SHS-Staates bzw. Jugoslawiens im Jahr 1918 wuchs mit der steigenden Zahl der orthodoxen Gläubigen das Bedürfnis nach einem festen Gebäude für den Gottesdienst. Im Jahr 1921 wurde die Parochie (Pfarrei) Ljubljana gegründet, die umgehend eine Aktion zur Erwerbung der nötigen Mittel und eines geeigneten Baugrundes startete. Am 14. Mai 1929 wurde von der Gemeindeverwaltung Ljubljana eine umfassende Debatte über die Zuteilung eines geeigneten Grundstücks geführt und der Beschluss gefasst, dass zum Kirchenbau eine Bauparzelle hinter dem Trubar-Denkmal an der Bleiweiß-Straße (heute Prešeren-Straße) gegenüber dem Narodni dom abgetreten werden sollte. Ein Schenkungsvertrag, der auch einen weiteren Platz für den Bau des Pfarrhofs einschloss, wurde erst im Jahr 1936 unterzeichnet. Die Erlangung einer Baugenehmigung zog sich infolge langwieriger Verfahren im Rahmen der Ministerien in Belgrad hin. Im Juni 1932 wurde der Grundstein vom serbischen Patriarchen der serbisch-orthodoxen Kirche Varnava gesegnet. Die Bauarbeiten wurden vom Bauunternehmen Ivan Bricelj aus Ljubljana bis Ende 1934 durchgeführt, wobei Bricelj mit der Eintreibung von Baukosten große Schwierigkeiten hatte. Am 1. Dezember 1936 wurde die Kirche dem Gottesdienst übergeben, obwohl das Kircheninnere noch nicht eingerichtet war. In der Schnitzschule Debar wurde durch eine Schenkung des Hofes ein Ikonostas hergestellt, die Ikonen wurden von dem slowenischen Maler Mirko Šubic geschaffen. Nach 1983, als Paroch Peran Bošković seinen Dienst antrat, wurde die Inneneinrichtung fertiggestellt (Fresken, Leuchter, Thron, Pult für die zentrale Ikone u. a. m.). Die Kirche wurde erst am 23. Oktober 2005 vom serbischen Patriarchen Pavle geweiht. Mit dem Bau eines kulturell-pastoralen Zentrums begann man erst im Jahr 2008.